

815

Міністерство освіти і науки України
Національний університет фізичного виховання і спорту України

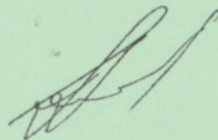
ДАКАЛ НАТАЛІЯ АДАМІВНА

УДК: 796.8.071.2:159.91

ВИЗНАЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ БОРЦІВ
ВИСОКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ З УРАХУВАННЯМ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ
ХАРАКТЕРИСТИК

24.00.01 – олімпійський і професійний спорт

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання і спорту

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано у Національному університеті фізичного виховання і спорту України, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник доктор біологічних наук, доцент **Коробейнікова Леся Григорівна**, Національний університет фізичного виховання і спорту України, професор кафедри медико-біологічних дисциплін

Офіційні опоненти:

доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор **Козіна Жаннета Леонідівна**, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, МОН України, завідувач кафедри олімпійського і професійного спорту та спортивних ігор;

кандидат наук з фізичного виховання та спорту **Радченко Юрій Анатолійович**, Чорноморський державний університет імені Петра Могили, МОН України, завідувач кафедри єдиноборств і силових видів спорту

Захист відбудеться 27 квітня 2017 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.829.01 Національного університету фізичного виховання і спорту України (03150, м. Київ-150, вул. Фізкультури, 1).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету фізичного виховання і спорту України (03150, м. Київ - 150, вул. Фізкультури, 1).

Автореферат розіслано 26 березня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "В. І. Воронова".

В. І. Воронова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку спорту різні види боротьби характеризуються високим рівнем координації, силових показників, різноманітністю і несподіваною зміною атаквальних і захисних дій, напруженням тактичної боротьби та емоційною напругою. Роль психічних процесів, що мають велике значення у передбаченні та аналізі ситуацій, які виникають як на килимі, так і за його межами, була вказана в роботах багатьох дослідників (Ю. А. Юхно, 2003; В. Ф. Бойко, 2004; А. Н. Блеер, 2006; С. В. Латишев, 2014; D. Curby, 2014; Б. А. Подливаєв, 2015).

У структурі еталонних моделей та психологічних профілів особливе місце посідають психофізіологічні фактори. Насамперед, це – типологічні особливості прояву властивостей нервової системи, які визначають вибір індивідуального стилю діяльності (Є. А. Климов, 1969; В. С. Мерлин, 2005; М. В. Макаренко, 2011; Ф. А. Керимов, 2014). Типологічні особливості, з одного боку, зумовлюють прагнення людини здійснювати діяльність певним чином, а з іншого – виступають як задатки здібностей і якостей (вольових, фізичних тощо.), з урахуванням яких повинен обиратися той чи інший стиль діяльності (Є. П. Ільїн, 2008). Цілком закономірно, що нейродинамічні особливості є об'єктом уваги дослідників, які вивчають різні аспекти адаптації спортсменів до умов протиборства, роль і місце вроджених задатків у детермінації ефективності їх дій, у темпах і якості оволодіння ними змістом спеціалізованих видів діяльності різних ігрових амплуа або манер ведення поєдинку (Ю. В. Лубкин, 2004; Н. В. Стамбулова, 2005; Є. П. Ільїн, 2010; В. С. Лизогуб, 2010; Ю. А. Радченко, 2011; Ж. Л. Козіна, 2014).

Цілеспрямоване формування індивідуального стилю діяльності у спорті не тільки не отримує реалізації у практиці підготовки спортсменів, але і не має теоретичного обґрунтування. Індивідуальний стиль ведення змагальної боротьби формується у спортсменів стихійно, некеровано (А. Д. Сипачевський, 2002; К. В. Зефірова, 2010; Р. А. Хрустальов, 2011). Залишається предметом дискусії питання, що стосується ролі нейродинамічних особливостей у детермінації ефективності індивідуальних дій спортсменів (А. В. Родіонов, 2004; В. В. Шацьких, 2014; Л. Г. Коробейнікова, 2014). Питання, що пов'язані з наявністю у борців різних стилів ведення поєдинку, обговорювалися в цілому ряді робіт (Г. Г. Поторока, 1986; А. Р. Ширинов, 1987; В. А. Толочек, 1992; В. В. Клещев, 2006; Д. С. Яковлев, 2008; Г. В. Коробейніков, С. В. Латишев, 2014).

В єдиноборствах недостатньо вивчена ефективність ведення поєдинку з перевагою атаквальних або захисних дій спортсменом з урахуванням психофізіологічних особливостей, які визначають цей вибір.

Відсутність у спеціальній літературі робіт з системного комплексного вивчення психофізіологічних особливостей спортсменів у такому виді спорту, як боротьба, вказує на новизну нашого дослідження.

Всі наведені факти підкреслюють актуальність проблеми, що зумовило вибір теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Тема дисертаційної роботи відповідає «Зведеному плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і

спорту на 2011–2015 рр.» Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту за темою 2.23 «Ірвентивні програми нейропсихологічної підтримки спортсменів високої кваліфікації на заключних етапах багаторічної підготовки» (номер держреєстрації 0111U001730).

Внесок дисертанта як співвиконавця теми полягає у розробці рекомендацій до визначення індивідуального стилю діяльності борців з урахуванням психофізіологічних особливостей і створенні прогностичних моделей борців, схильних до різних стилів ведення поєдинку.

Мета роботи – вивчити особливості індивідуального стилю діяльності борців високої кваліфікації з урахуванням психофізіологічних характеристик та розробити рекомендації щодо формування стратегії змагальної діяльності.

Завдання дослідження:

1. Вивчити науково-методичну літературу з проблеми формування стилю ведення поєдинку спортсменами з різними психофізіологічними характеристиками.

2. Виявити особливості психофізіологічних функцій борців, що визначають стиль ведення поєдинку.

3. Встановити зв'язок між стилем ведення поєдинку та мотиваційними характеристиками у борців високого класу.

4. Розробити рекомендації визначення стилю ведення поєдинку залежно від психофізіологічних і мотиваційних характеристик.

Об'єкт дослідження – індивідуальний стиль ведення поєдинку.

Предмет дослідження – психофізіологічні особливості борців високої кваліфікації різних стилів ведення поєдинку.

Для вирішення поставлених завдань було використано такі **методи дослідження:**

1. Теоретичний аналіз та узагальнення спеціальної вітчизняної й зарубіжної науково-методичної літератури та інформації мережі Інтернет.

2. Комплекс психофізіологічних методів досліджень: блок нейродинамічних досліджень – тести «Сенсомоторна реакція», «Баланс нервових процесів», «Витривалість нервової системи», «Функціональна рухливість нервових процесів»; блок когнітивних досліджень – тести «Перцептивна швидкість», «Пам'ять на слова», «Порівняння чисел», «Встановлення закономірностей»; блок досліджень когнітивно-діяльнісних стилів – тест кольорових виборів, стрес-тест (комп'ютерний комплекс «Мультипсихометр-05»).

3. Методи психодіагностики.

4. Методи математичної статистики.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що:

– вперше запропоновано комплексний науково обґрунтований підхід до вивчення взаємозв'язку між індивідуальним стилем ведення поєдинку і мотиваційними характеристиками у борців високої кваліфікації;

– вперше вивчені психофізіологічні характеристики, які визначають схильність до атакуючого, комбінованого або захисного стилю ведення поєдинку борців високої кваліфікації;

– вперше виявлено особливості психофізіологічних характеристик у борців високої кваліфікації різних видів боротьби з різним рівнем мотивації до досягнення успіху;

– доповнено і розширено наявні дані про особливості когнітивних характеристик борців, схильних до різних стилів ведення поєдинку;

– підтверджено і доповнено дані про значущість психофізіологічних особливостей при визначенні індивідуального стилю діяльності борців;

– розроблено практичні рекомендації щодо орієнтування на переважальне формування стилю ведення поєдинку з урахуванням психофізіологічних та мотиваційних характеристик.

Практична значущість роботи пов'язана з виявленням значущих показників психофізіологічних характеристик, що визначають спрямованість стилю діяльності борців. Розроблені рекомендації дозволять здійснити орієнтацію спортсменів на певний стиль ведення поєдинку з урахуванням психофізіологічних особливостей. Отримані дані дозволять впровадити в систему поточного контролю прогностичні моделі, спрямовані на корекцію та індивідуалізацію підготовки спортсменів високої кваліфікації. Результати роботи впроваджено у тренувальний процес національних збірних команд з греко-римської боротьби та дзюдо, збірної команди з боротьби НТУУ «КПІ», що підтверджено відповідними актами.

Особистий внесок здобувача в опубліковані у співавторстві наукові роботи полягає у визначенні напряму досліджень, постановці мети та завдань, в організації та проведенні досліджень, обробці отриманих матеріалів, їх інтерпретації.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, експериментальні дані та висновки були представлені й обговорені на Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми фізичного виховання та спорту на сучасному етапі і шляхи їх вирішення» (Чернігів, 2011), Всеукраїнському науковому симпозиумі «Особливості формування та становлення психофізіологічних функцій людини в онтогенезі» (Черкаси, 2012), Міжнародних наукових конференціях «Психофізіологічні та вісцеральні функції в нормі і патології» (Київ, 2013, 2014), V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Індивідуальні психофізіологічні особливості людини та професійна діяльність» (Черкаси, 2014), Міжнародній науково-методичній конференції «Фізичне виховання в контексті сучасної освіти» (Київ, 2015), Міжнародних науково-практичних конференціях молодих вчених «Молодь та олімпійський рух» (Київ, 2014, 2015), щорічних звітних науково-методичних конференціях кафедри біології спорту НУФВСУ (2011–2014) та кафедри медико-біологічних дисциплін НУФВСУ (2015).

Публікації. За матеріалами дисертаційної роботи опубліковано сімнадцять наукових робіт, десять з них у фахових виданнях з фізичного виховання та спорту, сім в Україні, три – в зарубіжних спеціалізованих періодичних виданнях; шість публікацій апробаційного характеру і одна стаття, яка додатково відображає результати досліджень.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційну роботу викладено на 172 сторінках основного тексту. Вона складається зі вступу, п'яти розділів, практичних рекомендацій, висновків, списку використаної літератури (271 джерело, з них 37 іноземні), додатків. Роботу ілюстровано 52 таблицями.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання, розкрито новизну і практичну значущість роботи, показано особистий внесок у спільно опублікованих наукових працях, зазначено дані про апробацію результатів дослідження та публікації за темою дисертаційної роботи.

У першому розділі «Сучасні уявлення про індивідуальний стиль діяльності й особливості психофізіологічних функцій у борців високої кваліфікації» розглядаються проблеми індивідуалізації підготовки у спорті вищих досягнень. Однією з ключових проблем, пов'язаних з індивідуалізацією підготовки у спортивних єдиноборствах, є питання індивідуального стилю діяльності (Ж. Л. Козіна, 2009; V. Shiyan, 2013; В. Москвін, 2015).

Стиль діяльності спортсмена має зв'язок з технічною, тактичною та психологічною підготовленістю (А. Ф. Шаріпов, О. Б. Малков, 2007; В. М. Платонов, 2013, 2015; I. Barbas, 2014). Крім того, індивідуальний стиль діяльності в умовах змагань має прояв у характері (тактиці) ведення поединку (Г. В. Коробейніков, 2013; С. В. Латишев, 2014; Н. Тунпеттап, 2013).

Як відомо, ефективність змагальної діяльності визначається складним комплексом психофізіологічних характеристик (М. В. Макаренко, 2004; Ю. А. Радченко, 2009; В. С. Лизогуб, 2014). Індивідуальний стиль діяльності формується на підставі генотипових характеристик вищої нервової діяльності, а також на підставі когнітивно-фенотипових ознак (Н. В. Дорофєєва, 2000; J. L. Duda, 2005; Ю. О. Ємшанова, 2011; Д. М. Міщук, 2015).

На підставі концепції інтегральної індивідуальності зв'язки між різнорівневими властивостями індивідуальності змінюються залежно від того, які дії, операції та проміжні цілі обирає спортсмен для реалізації ситуативного завдання (В. І. Воронова, 2007; А. В. Родіонов, 2011).

У той же час стиль діяльності у зв'язку зі змагальною тактикою, відображається у техніці боротьби, в манері ведення поединку, що свідомо обираються спортсменом і тренером з урахуванням сильних і слабких сторін особистості (Д. С. Яковлев, 2008; S. A. Isaychev, 2012; Л. Г. Коробейнікова, 2014).

Дослідження, присвячені стилям діяльності в єдиноборствах, зводяться, як правило, до фактичного визначення індивідуальних особливостей спортсменів. Встановлено, що спортсмени із сильною нервовою системою схильні до атакуючого стилю ведення поединку (W. Jagiello, 2016). Водночас спортсмени із слабкою нервовою системою схильні до захисного стилю (Є. П. Льїн, 2005). Однак ці дослідження мають переважно фрагментарний характер.

Класифікацією стилів ведення поединку в єдиноборствах вважається поділ на атакуючий, захисний і комбінований стилі. Дана класифікація відображає загальний напрямок тактики і технічного арсеналу спортсмена (С. В. Латишев, 2014). Як правило, індивідуальний стиль ведення змагального поединку формується у спортсменів стихійно (К. В. Зефірова, 2010; Г. А. Хрустальов, 2011; В. Москвін, 2015). Аналіз проблеми вказує на необхідність інтеграції різних сторін підготовки, що мають на меті спрямоване формування індивідуального стилю ведення поединку.

Таким чином, виходячи з необхідності дослідження індивідуальних психофізіологічних характеристик борців різних стилів ведення поєдинку, у зв'язку зі змінами правил змагань у боротьбі і перебудови структури і змісту спортивного поєдинку, було сформовано основну мету: вивчити психофізіологічні особливості індивідуальних стилів діяльності борців високої кваліфікації.

У другому розділі «**Методи й організація досліджень**» представлено перелік методів дослідження, які використовувалися в роботі, зокрема: аналіз спеціальної науково-методичної літератури, дослідження особливостей нейродинамічних характеристик, визначення особливостей когнітивних характеристик, визначення особливостей когнітивно-діяльнісних стилів, оцінка рівня мотивації досягнення, методи математичної статистики.

Дослідження проводились спільно з комплексною науковою групою збірних команд України з греко-римської боротьби та дзюдо на базі навчально-спортивного центру «Конча-Заспа».

Дослідження були проведені в 4 етапи протягом 2011–2016 рр.

На першому етапі (2011–2012) було проведено вивчення, теоретичний аналіз і узагальнення науково-методичних і документальних джерел з метою обґрунтування проблеми і визначення мети і завдань досліджень.

Особливу увагу було приділено вивченню методів діагностики спеціальних психофізіологічних здібностей спортсменів і тенденції розвитку даного напрямку діяльності у спортивній боротьбі. Проведено порівняльний аналіз отриманих матеріалів з наявними результатами авторів, які працюють в напрямку спортивних єдиноборств. Також вивчалася література з суміжних областей науки: фізіології, психології, педагогіки.

На другому етапі (2012–2013) було проведено дослідження із застосуванням апаратно-програмного комп'ютерного комплексу «Мультипсихометр-05», за допомогою якого були вивчені показники сенсомоторної реакції, сила і врівноваженість нервової системи, а також функціональна рухливість нервових процесів спортсменів. У когнітивному блоці досліджувалися зорове сприйняття, короткочасна пам'ять на вербальну інформацію, оперативне, логічне, наочно-образне мислення і загальні когнітивні здібності борців. У блоці когнітивно-діяльнісних стилів вивчалися психоемоційні стани спортсменів.

За допомогою методів психодіагностики визначалися рівні прояву мотивації до досягнення успіху та до уникнення невдачі.

Отримані результати дослідження були проаналізовані для борців греко-римського стилю та дзюдо, окремо для груп з перевагою конкретного стилю ведення поєдинку і різним рівнем прояву мотивації до досягнення успіху.

На третьому етапі (2013–2015) було встановлено і науково обґрунтовано інформативні показники визначення схильності до певного стилю ведення поєдинку на підставі психофізіологічних характеристик, що визначають успішність у змагальній діяльності борців.

На четвертому етапі (2015–2016) проводилися розробка та апробація прогностичних моделей, що базувались на психофізіологічних показниках груп борців з перевагою різного стилю ведення поєдинку.

Було проведено опис та узагальнення отриманих даних, формулювання висновків, обговорення результатів дослідження, оформлення актів впровадження, оформлення тексту дисертаційної роботи і її підготовка до попереднього захисту.

Всього у дослідженнях взяли участь 75 осіб, члени національних збірних команд з греко-римської боротьби і дзюдо, віком 1729 років з кваліфікацією МС України, МСМК і ЗМС України.

У третьому розділі «Психофізіологічні характеристики борців високої кваліфікації з різними стилями ведення поєдинку» представлено результати експериментальних досліджень.

Дослідження встановили, що у борців атакуючого стилю ведення поєдинку переважають значення показників нейродинамічних функцій: частота доторкань, витривалість нервової системи, стабільність балансу й імпульсивність рухливості нервових процесів і швидкості простої зорової реакції (табл. 1).

Таблиця 1

Показники нейродинамічних характеристик борців високої кваліфікації (греко-римська боротьба) з різними стилями ведення поєдинку (медіана; нижній квартиль; верхній квартиль)

Показники	Перевага стилю ведення поєдинку		
	атакуючий (n=16)	комбінований (n=11)	захисний (n=12)
Тест на витривалість нервової системи			
Витривалість, ум.од.	-1,00; -1,90; -0,72)	-1,93*; -2,19; -1,60	-0,96**; -1,36; -0,30
Частота доторкань, к-ть	6,13; 5,53; 6,50	5,85*; 5,73; 6,04	5,79*; 5,30; 6,19
Стабільність, (%)	9,85; 8,20; 13,43	11,16; 8,12; 14,93	10,78; 9,32; 13,99
Тест на баланс нервової системи			
Точність, ум.од.	3,42; 2,97; 4,24	2,55*; 2,28; 3,11	2,76*; 2,47; 3,00
Стабільність, (%)	3,02; 2,70; 3,32	3,15; 2,70; 4,28	3,44*; 3,12; 3,96
Збудження, ум.од.	-1,40; -3,55; -0,75	-0,67*; -1,27; -0,36	-0,41***; -1,99; 0,00
Тест на латентність сенсомоторної реакції			
Латентний період реакції, мс	259,32; 239,91; 286,55	274,00*; 261,43; 291,90	263,78; 248,45; 274,74
Стабільність, (%)	13,05; 11,09; 17,61	14,70*; 13,22; 16,34	13,53; 12,20; 16,93

Примітки: * – відмінності статистично значущі стосовно спортсменів, які віддають перевагу атакуючому стилю, на рівні $p < 0,05$; ** – відмінності статистично значущі стосовно спортсменів, які віддають перевагу комбінованому стилю, на рівні $p < 0,05$

У спортсменів, які віддають перевагу захисному стилю ведення поєдинку, переважають процеси збудження в нервовій системі і досить висока витривалість порівняно з комбінованим стилем ведення поєдинку (табл. 1). У спортсменів, які віддають перевагу комбінованому стилю, вищі значення точності балансу нервових процесів ($p < 0,05$) (табл. 1).

Також у спортсменів атакуючого стилю ведення поєдинку виявлені більші абсолютні значення показників когнітивних функцій: продуктивності й ефективності зорового сприйняття, точності, продуктивності й ефективності процесів запам'ятовування – порівняно із групами спортсменами захисного і комбінованого стилів ($p < 0,05$) (табл. 2).

Таблиця 2

Показники когнітивних характеристик борців високої кваліфікації (греко-римська боротьба) з різними стилями ведення поєдинку (медіана; нижній квартиль; верхній квартиль)

Показники	Перевага стилю ведення поєдинку		
	атакуючий (n=16)	комбінований (n=11)	захисний (n=12)
Тест «Перцептивна швидкість»			
Продуктивність, ум.од.	62,50; 55,00; 70,00	55,50*; 47,00; 66,00	60,00; 58,00; 69,00
Швидкість, ум.од.	15,50; 13,50; 17,75	15,88; 13,75; 18,75	15,63; 15,25; 17,75
Точність, ум.од.	0,96; 0,93; 1,00	0,93; 0,85; 1,00	0,97; 0,95; 0,98
Ефективність, ум.од.	48,96; 39,35; 57,24	40,18*; 31,57; 49,74	46,09; 42,24; 55,34
Тест на оцінку зорової пам'яті			
Продуктивність, ум.од.	22,50; 21,00; 24,00	22,50; 16,00; 27,00	21,00*; 18,00; 22,00
Швидкість, ум.од.	9,80; 9,49; 11,31	14,40*; 9,96; 14,80	10,43; 9,25; 17,63
Точність, ум.од.	0,75; 0,70; 0,80	0,75; 0,53; 0,90	0,70*; 0,57; 0,72
Ефективність, ум.од.	51,60; 43,75; 60,00	53,27; 22,22; 78,75	43,75**; 30,00; 48,89

Примітки: * – відмінності статистично значущі стосовно спортсменів, які віддають перевагу атакуючому стилю, на рівні $p < 0,05$; ** – відмінності статистично значущі по відношенню до спортсменів, які віддають перевагу комбінованому стилю, на рівні $p < 0,05$

У борців комбінованого стилю вищі значення показників пропускну здатності, імпульсивності та стресостійкості.

У дзюдоїстів атакуючого стилю ведення поєдинку переважають значення нейродинамічних функцій: частота доторкань, скважність і витривалість ЦНС,

динамічність та імпульсивність у сприйнятті зорових подразників порівняно з групами спортсменів із захисним і комбінованим стилями ведення поєдинку ($p < 0,05$) (табл. 3).

Таблиця 3

Показники нейродинамічних характеристик дзюдоїстів високої кваліфікації з різними стилями ведення поєдинку (медіана; нижній квартиль; верхній квартиль)

Показники	Перевага стилю ведення поєдинку		
	атакуючий ($n=14$)	комбінований ($n=13$)	захисний ($n=9$)
Тест на витривалість нервової системи			
Витривалість, ум.од.	-0,99; -1,52; -0,04	-1,69*; -2,06; -1,25	-1,13**; -1,47; -0,93
Частота доторкань, к-ть	5,96; 5,82; 6,06	5,50*; 5,19; 5,87	5,83; 4,90; 6,09
Скважність, ум.од.	3,36; 2,98; 4,02	4,25*; 3,44; 4,61	3,43**; 2,96; 3,78
Тест на баланс нервової системи			
Точність, ум.од.	2,79; 2,67; 3,17	3,14; 2,41; 3,20	2,18***; 2,07; 2,70
Стабільність, (%)	3,23; 2,77; 3,70	3,74; 3,17; 4,01	3,07**; 2,42; 3,46
Збудження, ум.од.	-1,13; -1,94; -0,78	-0,01; -1,28; 0,12	-0,26*; -0,83; 0,11
Тест на латентність сенсомоторної реакції			
Латентний період реакції, мс	268,16; 262,12; 280,87	260,00; 248,40; 284,93	251,29***; 233,43; 258,79
Тест на функціональну рухливість нервових процесів			
Динамічність, ум.од.	82,76; 70,40; 84,15	66,52*; 55,30; 74,72	78,42**; 71,76; 82,42
Імпульсивність, ум.од.	0,03; -0,08; 0,13	-0,08*; -0,18; 0,00	-0,02; -0,19; 0,02

Примітки: * – відмінності статистично значущі стосовно спортсменів, які віддають перевагу атакуючому стилю, на рівні $p < 0,05$; ** – відмінності статистично значущі стосовно спортсменів, які віддають перевагу комбінованому стилю, на рівні $p < 0,05$

У дзюдоїстів, які віддають перевагу захисному стилю ведення поєдинку, переважають процеси збудження у нервовій системі, спостерігається висока витривалість ЦНС і динамічність рухливості нервових процесів та високий рівень показників точності і стабільності балансу нервових процесів, швидкості простої зорової реакції порівняно зі спортсменами атакуючого та комбінованого стилів ведення поєдинку ($p < 0,05$) (табл. 3).

У дзюдоїстів атакуючого стилю ведення поєдинку переважають такі значення когнітивних функцій, як продуктивність, ефективність і точність у перцептивному невербальному сприйнятті, точність процесів вербального сприйняття і оперативного мислення ($p < 0,05$) (табл. 4).

Таблиця 4

Показники когнітивних характеристик дзюдоїстів високої кваліфікації з різними стилями ведення поєдинку (медіана; нижній квартиль; верхній квартиль)

Показники	Перевага стилю ведення поєдинку		
	атакуючий (n=14)	комбінований (n=13)	захисний (n=9)
Тест «Перцептивна швидкість»			
Продуктивність, ум.од.	67,00; 53,00; 77,00	72,00; 54,00; 76,00	58,00***; 54,00; 64,00
Точність, ум.од.	17,75; 16,24; 19,25	18,75; 14,25; 20,00	15,38***; 13,38; 16,50
Ефективність, ум.од.	52,03; 40,72; 57,09	57,91; 46,41; 61,67	40,35***; 30,40; 49,25
Тест на визначення зорової пам'яті			
Швидкість, ум.од.	9,17; 7,25; 11,08	12,34*; 9,94; 14,89	12,82*; 11,60; 15,21
Ефективність, ум.од.	33,23; 28,09; 39,85	48,89*; 16,09; 54,31	43,75*; 34,31; 72,37

Примітки: * – відмінності статистично значущі стосовно спортсменів, які віддають перевагу атакуючому стилю, на рівні $p < 0,05$; ** – відмінності статистично значущі стосовно спортсменів, які віддають перевагу комбінованому стилю, на рівні $p < 0,05$

У свою чергу, у спортсменів захисного стилю ведення поєдинку показники швидкості й ефективності процесів пам'яті статистично значуще вищі, ніж у групі атакуючого стилю ведення поєдинку ($p < 0,05$).

Спортсмени комбінованого стилю мали перевагу перед іншими групами у показниках когнітивних процесів: швидкості, продуктивності, ефективності сприйняття і переробки інформації (табл. 4).

Вивчення психічного стану у дзюдоїстів різних стилів ведення поєдинку виявило, що у спортсменів з переважанням атакуючого і комбінованого стилів вищі показники загальної працездатності і у той же час у спортсменів атакуючого стилю нижче втома порівняно з іншими групами спортсменів.

Стан відносного комфорту вищий у групі спортсменів комбінованого стилю ведення поєдинку порівняно з іншими стилями. Здатність до виконання роботи з великою кількістю подразників вища у спортсменів з переважанням атакуючого стилю, а швидкість переробки сигналів вища у борців комбінованого; зосередження на власних проблемах, бажання до заощадження психоемоційного комфорту також вищі у спортсменів комбінованого стилю ведення поєдинку.

Вивчення зв'язку мотивації з психофізіологічними функціями дозволило виявити, що у борців греко-римського стилю з високим рівнем мотивації на досягнення успіху переважають значення нейродинамічних функцій: стабільність балансу нервових процесів, динамічність, пропускна здатність та імпульсивність при рухливості нервових процесів. У спортсменів із середнім рівнем мотивації на досягнення успіху переважають процеси збудження, вищий показник швидкості і стабільності зорових реакцій. У спортсменів з переважанням мотивації на уникнення невдачі найвищий показник витривалості нервової системи.

У спортсменів з високим рівнем мотивації на досягнення успіху переважають значення таких когнітивних функцій: швидкість, точність, стабільність і ефективність у вербальному і невербальному сприйнятті, і процесах переробки інформації – порівняно зі спортсменами із середнім рівнем мотивації на досягнення успіху і з переважанням мотивації на уникнення невдачі. У свою чергу, у спортсменів із середнім рівнем мотивації на досягнення успіху рівень процесів ефективності, швидкості мислення та швидкості оперативної пам'яті вищий, ніж у спортсменів з високим рівнем мотивації на досягнення успіху й уникнення невдачі.

Однак психічний стан борців греко-римського стилю з різними рівнями мотивації на досягнення успіху й уникнення невдачі мав свої прояви. Рівень загальної працездатності достовірно вищий, а втоми і тривоги нижчий у групі борців з переважанням мотивації на досягнення успіху порівняно з іншими групами. Стан відносного комфорту, бажання діяти, наступати і шукати підтримку в інших значущих людях спостерігався також у групі спортсменів з переважанням мотивації на досягнення успіху. Знижений рівень працездатності, підвищена втома, тривога, відчуття дискомфорту мали місце у спортсменів із середнім рівнем мотивації на досягнення успіху і мотивацією на уникнення невдачі. Стресостійкість найвища в групі борців з наявністю мотивації на досягнення успіху і низька в групі з переважанням мотивації на уникнення невдачі.

Для дзюдоїстів мотивація на досягнення успіху узгоджується із високими значеннями нейродинамічних функцій: витривалості нервової системи та швидкості зорових реакцій. У дзюдоїстів із середнім рівнем мотивації на досягнення успіху спостерігаються високі значення показників нейродинамічних функцій: витривалість і стабільність нервової системи, стабільність балансу нервових процесів та пропускна здатність зорового аналізатора. Водночас у дзюдоїстів з переважанням мотивації на уникнення невдачі достовірні відмінності за нейродинамічними функціями виявлені у таких показниках: частота доторкань, скважність за теплінг-тестом і точність за балансом нервових процесів.

У дзюдоїстів з високим рівнем мотивації на досягнення успіху переважають такі значення когнітивних функцій, як точність і ефективність вербального сприйняття – порівняно з іншими групами. У свою чергу, у дзюдоїстів із середнім рівнем мотивації на досягнення успіху точність і ефективність невербального сприйняття достовірно вищі порівняно з групою спортсменів з високим рівнем мотивації на досягнення успіху. У спортсменів із середнім рівнем мотивації на досягнення успіху визначені також вищі значення продуктивності, швидкості, точності та ефективності у вербальному сприйнятті. Дзюдоїсти з переважанням

мотивації на уникнення невдачі мають перевагу перед іншими групами у швидкості, ефективності та стабільності процесів мислення і переробки інформації.

Психічний стан дзюдоїстів з різними рівнями мотивації на досягнення успіху та уникнення невдачі мав свої особливості. Загальна працездатність достовірно вища в групі борців з домінуванням мотивації на досягнення успіху порівняно з групою з середнім рівнем мотивації. Стан відносного комфорту, пошук підтримки у інших значущих людей і орієнтація на внутрішні переконання достовірно вищі у групі спортсменів з домінуванням мотивації на досягнення успіху. У спортсменів з середнім рівнем мотивації на досягнення успіху та уникнення невдачі достовірно нижчий показник загальної працездатності і відчуття дискомфорту порівняно з групою борців з високим рівнем. Стресостійкість вища у дзюдоїстів з високим рівнем мотивації на досягнення успіху, а пропускну здатність стрес-факторів найвища у групі спортсменів з наявністю мотивації на уникнення невдачі. Показник, який характеризує імпульсивність, тобто спонтанність дій і допущення помилок, достовірно вищий у групі дзюдоїстів із середнім рівнем мотивації на досягнення успіху порівняно з групою борців з високим рівнем.

У четвертому розділі «Вивчення взаємозв'язку стилів ведення поєдинку із нейродинамічними, когнітивними, мотиваційними характеристиками і розробка алгоритмів формування індивідуальних стилів для борців» для вивчення зв'язків між рівнями мотивації і психофізіологічними показниками був проведений кореляційний аналіз. Результати аналізу виявили, що у борців греко-римського стилю високий рівень мотивації на досягнення успіху забезпечується високою витривалістю нервової системи, високим рівнем переробки інформації на тлі зниженої швидкості реакцій ($r=0,75-0,84$, $p<0,05$). Середній рівень мотивації на досягнення успіху у спортсменів має високу кореляцію з процесами збудження нервової системи, високим рівнем мислення і швидкості реакцій ($r=0,75-0,84$, $p<0,05$). Мотивація на уникнення невдачі у борців виявляє зв'язок з домінуванням збудження в нервовій системі, якісними характеристиками переробки інформації і зниженою швидкістю зорових реакцій, процесів сприйняття і пам'яті ($r=0,75-0,84$, $p<0,05$).

У дзюдоїстів високий рівень мотивації на досягнення успіху забезпечується високим рівнем витривалості нервової системи, зниженою швидкістю зорових реакцій і балансом нервових процесів ($r=0,75-0,84$, $p<0,05$). Середній рівень мотивації на досягнення успіху має високу кореляцію з перевагою процесів збудження в нервовій системі, високим рівнем сприйняття та переробки зорової інформації ($r=0,75-0,84$, $p<0,05$). Мотивація на уникнення невдачі у спортсменів має сильні зв'язки з показником балансу нервових процесів, якісними характеристиками переробки інформації, зниженою швидкістю зорових реакцій і процесів сприйняття ($r=0,75-0,84$, $p<0,05$).

Проведений аналіз множинної покрокової регресії дозволив отримати математичні моделі залежності мотивації на досягнення від психофізіологічного стану спортсменів. Отримані моделі дають можливість пошуку оптимального стилю ведення поєдинку для борців високої кваліфікації залежно від психофізіологічних характеристик.

Для борців греко-римського стилю, які віддають перевагу атакуючому стилю ведення поєдинку, рівняння покровокої регресії має такий вигляд:

$$\text{Mot} = 195,99 - 38,52 \times X_1 + 44,83 \times X_2 + 1,19 \times X_3, \quad (1)$$

де: Mot – мотивація на досягнення успіху, ум.од.; X_1 – частота доторкань при теппінг-тесті на витривалість, к-сть; X_2 – точність при тесті «пам'ять на слова», ум.од.; X_3 – стресостійкість при тесті «стрес-тест», ум.од.; стандартна помилка оцінки моделі = 10,55; коефіцієнт множинної кореляції $R=0,92$; коефіцієнт детермінації $R^2=0,74$.

Для дзюдоїстів з атакуючим стилем ведення поєдинку рівняння покровокої регресії має такий вигляд:

$$\text{Mot} = 202,75 - 12,76 \times X_1 - 0,11 \times X_2 + 6,98 \times X_3 - 1,40 \times X_4, \quad (2)$$

де: Mot – мотивація на досягнення успіху, ум.од.; X_1 – скважність «Теппінг-тест», ум.од.; X_2 – ефективність «Порівняння чисел», ум.од.; X_3 – стабільність «Порівняння чисел», ум.од.; X_4 – динамічність нервових процесів ФРНП, ум.од.; стандартна помилка оцінки моделі = 15,44; коефіцієнт множинної кореляції $R=0,85$; коефіцієнт детермінації $R^2=0,60$.

Проведений аналіз виявив, що у борців з атакуючим стилем ведення поєдинку має місце високий рівень стресостійкості та точності вербальної пам'яті на тлі зниження витривалості нервової системи.

У борців з перевагою комбінованого стилю ведення поєдинку актуальними є рівень психічного стану та витривалість нервової системи.

У борців із захисним стилем ведення поєдинку мотивація на досягнення успіху детермінована високим рівнем працездатності нервової системи і продуктивністю вербальної пам'яті.

У дзюдоїстів з комбінованим стилем ведення поєдинку мотивація на досягнення успіху визначається швидкістю прийняття рішення і швидкістю переробки зорової інформації на тлі зниження збудження нервової системи.

Формування рівня мотивації дзюдоїстів захисного стилю ведення поєдинку залежить від рівня продуктивності, точності та ефективності когнітивних функцій.

У п'ятому розділі «Аналіз та узагальнення результатів досліджень» представлено аналіз виконаних досліджень. Результати нашої роботи підтверджують літературні дані про те, що для представників різних видів спорту характерні істотні відмінності за силою нервових процесів; підтвержені дані про значення у спортсменів функціональної рухливості нервових процесів для ефективної діяльності. (А. В. Родіонов, 2004; М. В. Макаренко, В. С. Лизогуб, 2011; Г. В. Коробейников, 2013; С. В. Латишев, 2014).

Наші дослідження доповнюють і підтверджують наукові дані ряду авторів про важливість врахування психофізіологічних особливостей для визначення стилів ведення поєдинку (Ю. А. Радченко, 2009, С. В. Латишев, 2015; О. Б. Заповітряна, 2016).

Доповнено та розширено дані за когнітивними характеристиками борців різних стилів ведення поєдинку (А. Ф. Шаріпов, О. Б. Малков, 2007; К. В. Зефірова, 2010; Г. В. Коробейников, 2011; В. В. Шацьких, 2014).

До нових даних належать: вперше запропоновано комплексний науково-обґрунтований підхід до вивчення взаємозв'язку між індивідуальним стилем ведення поєдинку, психофізіологічними та мотиваційними характеристиками; вперше вивчено психофізіологічні характеристики, які визначають схильність до атакуючого, комбінованого або захисного стилю ведення поєдинку борців високої кваліфікації.

Таким чином, результати досліджень підтвердили, доповнили і внесли у теорію підготовки борців нові дані про особливості визначення стилю ведення поєдинку на підставі психофізіологічних особливостей.

Підводячи підсумки зазначимо, що результати наших досліджень свідчать про те, що розроблені рекомендації на підставі психофізіологічних особливостей дозволять визначати схильність спортсменів до певного стилю ведення поєдинку і будуть сприяти подальшій оптимізації тренувального процесу і досягненню високого спортивного результату.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз літературних джерел та узагальнення практичного досвіду свідчать про актуальність вивчення проблеми визначення індивідуального стилю діяльності у греко-римській боротьбі та дзюдо. Процес визначення індивідуального стилю діяльності обумовлений особливостями розвитку боротьби і є необхідною умовою досягнення високої спортивної майстерності. Однак наявні теоретико-методичні положення визначення індивідуального стилю ведення поєдинку в олімпійських видах боротьби і дзюдо недостатньо вивчені і майже не представлені у сучасній науковій літературі. Аналіз джерел свідчить, що в єдиноборствах спрямованість особистості багато в чому визначає мотиваційний фактор. Є припущення, що мотивація у спорті вищих досягнень значною мірою зумовлює успіх у змаганнях. Проте у спеціальній літературі відсутні науково обґрунтовані підходи щодо визначення стилю ведення поєдинку на підставі психофізіологічних особливостей борців та їх мотивації на досягнення успіху, що підтверджує актуальність досліджень.

2. Схильність до певного стилю ведення поєдинку в боротьбі визначається, насамперед, особливостями вищої нервової діяльності. Для атакуючого стилю ведення поєдинку інформативними психофізіологічними показниками є нейродинамічні функції: швидкість зорових реакцій, витривалість нервової системи, баланс нервових процесів; а також когнітивні функції: ефективність сприйняття і продуктивність переробки невербальної інформації та процесів пам'яті. У борців захисного стилю ведення поєдинку інформативними психофізіологічними показниками виступають такі нейродинамічні функції: витривалість нервової системи, перевага процесів збудження на тлі високого рівня переробки інформації та когнітивних функцій: швидкості та ефективності сприйняття зорової інформації та процесів пам'яті. У борців комбінованого стилю ведення поєдинку інформативними психофізіологічними показниками є нейродинамічні функції: баланс нервових процесів, а також когнітивних функцій: швидкість, ефективність і продуктивність процесів пам'яті й мислення.

3. У дзюдоїстів атакуючого стилю ведення поєдинку переважальне значення мають такі нейродинамічні показники: частота доторкань, скважність і витривалість ЦНС, динамічність та імпульсивність сприйняття подразників. У дзюдоїстів, які віддають перевагу захисному стилю ведення поєдинку, переважають процеси збудження в нервовій системі, висока витривалість ЦНС і динамічність функціональної рухливості нервових процесів, висока точність і стабільність балансу нервових процесів і швидкість зорово-моторної реакції.

4. У борців з високим рівнем мотивації на досягнення успіху переважаючими показниками нейродинамічних функцій є: стабільність балансу нервових процесів, динамічність, пропускна здатність та імпульсивність зорового аналізатора. У спортсменів із середнім рівнем мотивації на досягнення успіху перевагу мають процеси збудження, швидкість і стабільність зорових реакцій. У спортсменів з перевагою мотивації на уникнення невдачі найвищий показник витривалості нервової системи.

5. У дзюдоїстів з високим рівнем мотивації на досягнення успіху переважають показники нейродинамічних функцій: витривалість нервової системи та швидкість зорових реакцій. У дзюдоїстів із середнім рівнем мотивації на досягнення успіху достовірно вищі значення нейродинамічних функцій: витривалість і стабільність нервової системи, стабільність балансу нервових процесів і пропускна здатність зорового аналізатора, тоді, як у дзюдоїстів з мотивацією на уникнення невдач достовірні відмінності за нейродинамічними показниками виявлені тільки у частоті доторкань та скважності при дослідженні витривалості нервової системи ($p < 0,05$).

6. Проведений кореляційний аналіз показав наявність зв'язків між рівнями мотивації і психофізіологічними показниками ($p < 0,05$): у борців греко-римського стилю високий рівень мотивації на досягнення успіху забезпечується високою витривалістю нервової системи ($r = -0,74$), невисоким рівнем переробки інформації ($r = -0,77$) на тлі зниженої швидкості реакцій ($r = -0,44$); середній рівень мотивації на досягнення успіху має високу кореляцію з процесами збудження ($r = -0,58$), високим рівнем мислення ($r = 0,88$) та швидкості реакцій ($r = 0,57$), а мотивація на уникнення невдачі має сильні зв'язки з домінуванням показника збудження ($r = 0,85$) у нервовій системі, якісними характеристиками переробки інформації ($r = 0,54$) і зниженою швидкістю зорових реакцій ($r = -0,48$), процесів сприйняття ($r = -0,75$) і пам'яті ($r = 0,84$).

7. У дзюдоїстів високий рівень мотивації на досягнення успіху забезпечується високою витривалістю нервової системи ($r = 0,50$), швидкістю зорових реакцій ($r = 0,50$) та балансом нервових процесів ($r = 0,50$). Середній рівень мотивації на досягнення успіху має високу кореляцію з процесами збудження в нервовій системі ($r = 0,41$), високим рівнем зорового сприйняття ($r = 0,42$) та переробки зорової інформації ($r = 0,43$), а мотивація на уникання невдачі має сильні зв'язки з показником балансу нервових процесів ($r = -0,57$), характеристиками переробки інформації ($r = 0,47$), швидкістю зорових реакцій ($r = 0,41$) і швидкістю процесів зорового сприйняття ($r = -0,63$), ($p < 0,05$).

8. Проведений аналіз множинної регресії виявив, що у борців греко-римського стилю з атакуючим стилем ведення поєдинку мотивація на досягнення успіху визначається точністю вербальної пам'яті та стресостійкістю на тлі зниження значень витривалості нервової системи. У борців з перевагою комбінованого стилю ведення поєдинку актуальними є рівень психічного стану та витривалість нервової системи. У борців із захисним стилем ведення поєдинку мотивація на досягнення успіху детермінована працездатністю нервової системи і продуктивністю вербальної пам'яті. У дзюдоїстів з комбінованим стилем ведення поєдинку мотивація на досягнення успіху визначається швидкістю прийняття рішення і швидкістю переробки зорової інформації на тлі зниження збудження нервової системи. Формування рівня мотивації дзюдоїстів захисного стилю ведення поєдинку залежить від рівня продуктивності, точності та ефективності когнітивних функцій.

9. Розроблено практичні рекомендації щодо визначення стилю ведення поєдинку з урахуванням психофізіологічних та мотиваційних характеристик, на підставі того, що у борців стиль ведення поєдинку формується за рахунок когнітивних функцій, стресостійкості, працездатності та витривалості нервової системи. Для дзюдоїстів стиль ведення поєдинку визначається нейродинамічними, когнітивними функціями і швидкістю прийняття рішення.

Перспективним напрямком досліджень є вивчення гендерних та вікових особливостей психофізіологічних характеристик спортсменів з різними стилями ведення поєдинку.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Зміни вегетативної регуляції ритму серця у спортсменів в залежності від психофізіологічного реагування / Г. В. Коробейніков, Л. Г. Коробейнікова, В. М. Шацьких, Н. А. Дакал // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. – 2011. – Вип. 91, т. 1. – С. 225–229. Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягає у здійсненні досліджень та формулюванні висновків.*

2. Коробейнікова Л. Г. Особливості стресостійкості у елітних спортсменів різного віку / Л. Г. Коробейнікова, Г. В. Коробейніков, Н. А. Дакал // Спортивна медицина. – 2012. – № 2. – С. 121–125. Фахове видання України, що входить до міжнародної наукометричної бази Index Sporticus. *Особистий внесок здобувача полягає у здійсненні досліджень та формулюванні висновків.*

3. Особливості функціональної асиметрії мозку у спортсменів високої кваліфікації / Леся Коробейнікова, Георгій Коробейніков, Наталя Дакал, Володимир Шацьких, Тетяна Курганова // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2012. – № 4 (10). – С. 17–23. Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягає у здійсненні досліджень та формулюванні висновків.*

4. Психологическое состояние, мотивация и стратегия соревновательной деятельности в единоборствах / Георгій Коробейніков, Леся Коробейнікова, Володимир Шацьких, Наталя Дакал, Станіслав Орлюк, Елена Заповитрянная //

Știința culturii fizice. – Chișinău : USEFS, 2012. – № 11/3. – С. 27–34. Стаття у науковому періодичному виданні Молдови. *Особистий внесок здобувача полягає у виявленні проблеми, здійсненні досліджень та формулюванні висновків.*

5. Дакал Н. А. Психофизиологические особенности борцов высокого класса с разным стилем ведения поединка / Н. А. Дакал, С. В. Орлюк, Л. Г. Коробейникова // Știința culturii fizice. – Chișinău : USEFS, 2012. – № 12/4. – С. 57–63. Стаття у науковому періодичному виданні Молдови. *Особистий внесок здобувача полягає у виявленні проблеми, здійсненні досліджень та формулюванні висновків.*

6. Вікові особливості стресостійкості елітних спортсменів / Георгій Коробейников, Леся Коробейникова, Наталія Дакал, Олександр Дудник // Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура. – 2013. – Вип. 18. – С. 167–174. Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягає у здійсненні досліджень та формулюванні висновків.*

7. Состояние нейродинамических функций у борцов высокой квалификации в динамике учебно-тренировочных сборов / Л. Г. Коробейникова, Г. В. Коробейников, В. М. Шацких, Н. А. Дакал // Научные труды НИИ физической культуры и спорта Республики Беларусь : сб. науч. тр. науч. исслед. ин-т физ. культуры и спорта Респ. Беларусь. – Вып. 13. – Минск : БГУФК, 2013. – С. 230–235. *Особистий внесок здобувача полягає у здійсненні досліджень та формулюванні висновків.*

8. Дакал Н. Психофізіологічні особливості елітних атлетів з урахуванням стилю ведення поединку / Наталія Дакал // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2015. – № 1. – С. 114–117. Фахове видання України, що входить до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

9. Korobeynikov G. The cognitive functions and styles of fight in elite female judokas / G. Korobeynikov, L. Korobeynikova, N. Dakal // Фізична активність, здоров'я і спорт. – Львів, 2015. – № 1 (19). – С. 31–37. Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягає у виявленні проблеми, здійсненні досліджень та формулюванні висновків.*

10. Дослідження передстартових реакцій психофізіологічних функцій у борців високої кваліфікації / Л. Г. Коробейникова, О. Б. Заповітряна, Н. А. Дакал, В. С. Міщенко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. – 2015. – Вип. 129, т. 4. – С. 101–104. Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягає у здійсненні досліджень та формулюванні висновків.*

Опубліковані праці апробаційного характеру

1. Психофізіологічний стан та мотивація у спортсменів високої кваліфікації / Г. В. Коробейников, О. К. Дудник, В. М. Шацький, Н. А. Дакал // Особливості формування та становлення психофізіологічних функцій людини в онтогенезі : матеріали V симпозіуму, 21–22 трав. 2012 р. – Черкаси : Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, 2012. – С. 42. *Особистий внесок здобувача полягає у здійсненні досліджень та формулюванні висновків.*

2. Коробейников Г. В. Зв'язок між психофізіологічним станом та мотивацією у елітних спортсменів / Г. В. Коробейников, Н. А. Дакал // Психофізіологічні та

вісцеральні функції в нормі і патології : матеріали VI Міжнар. наук. конф. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка. – 2012. – С. 113. *Особистий внесок здобувача полягає у виявленні проблеми, здійсненні досліджень та формулюванні висновків.*

3. Дакал Н. А. Особенности когнитивных функций у борцов с разными стилями ведения поединка / Н. А. Дакал // Індивідуальні психофізіологічні особливості людини та професійна діяльність : матеріали V Всеукр. наук-практ. конф., 16–18 квіт. 2014 р. – Черкаси, 2014. – С. 31.

4. Міщук Д. М. Особливості психофізіологічних характеристик волейболістів в сучасному класичному волейболі / Д. М. Міщук, Н. А. Дакал // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. – 2014. – Вип. 118, т. 4. – С. 122–125. Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягає у здійсненні досліджень та формулюванні висновків.*

5. Дакал Н. А. Особенности когнитивных функций у дзюдоистов высокой квалификации с различными стилями ведения поединка / Н. А. Дакал, Л. Г. Коробейникова, Ю. Доценко // Фізичне виховання в контексті сучасної освіти : матеріали X Міжнар. наук.-метод. конф. – К. : НАУ, 2015. – С. 44–46. *Особистий внесок здобувача полягає у виявленні проблеми, здійсненні досліджень та формулюванні висновків.*

6. Дакал Н. А. Особенности когнитивных функций у дзюдоисток высокого класса с разным стилем ведения поединка / Н. А. Дакал // Молодь та олімпійський рух : матеріали VIII міжнар. наук. конф. молодих учених. – К. : НУФВСУ, 2015. – С. 171.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Функціональна асиметрія мозку у спортсменів високої кваліфікації / Л. Г. Коробейникова, Г. В. Коробейников, Н. А. Дакал, Т. М. Ричок // Психофізіологічні та вісцеральні функції в нормі і патології : матеріали VII Міжнар. наук. конф. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка. – 2014. – С. 80. *Особистий внесок здобувача полягає у здійсненні досліджень та формулюванні висновків.*

АНОТАЦІЇ

Дакал Н. А. Визначення індивідуального стилю діяльності борців високої кваліфікації з урахуванням психофізіологічних характеристик. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт. – Національний університет фізичного виховання і спорту України, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2016.

Дисертація присвячена вивченню особливостей індивідуального стилю діяльності борців високої кваліфікації з урахуванням психофізіологічних характеристик.

У дисертаційній роботі наведено теоретичне обґрунтування визначення стилю ведення поединку на підставі психофізіологічних особливостей борців. Проведено аналіз з визначення психофізіологічних відмінностей між борцями різних стилів

діяльності. Встановлено відмінності між нейродинамічними, когнітивними характеристиками, когнітивно-діяльними стилями спортсменів, а також мотиваційними характеристиками борців різних стилів. Розроблено регресійні моделі з урахуванням психофізіологічних та мотиваційних особливостей борців різних манер ведення поединку та практичні рекомендації з визначення стилю діяльності на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Ключові слова: борці високої кваліфікації, індивідуальний стиль, психофізіологічні функції, нейродинамічні характеристики, когнітивні функції, мотиваційні характеристики.

Дакал Н. А. Определение индивидуального стиля деятельности борцов высокой квалификации с учетом психофизиологических характеристик. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорта по специальности 24.00.01 – олимпийский и профессиональный спорт. – Национальный университет физического воспитания спорта Украины, Министерство образования и науки Украины, Киев, 2016.

В диссертации описаны особенности индивидуального стиля деятельности борцов высокой квалификации с учетом психофизиологических характеристик.

Диссертация посвящена определению психофизиологических характеристик борцов высокой квалификации греко-римского стиля и дзюдо для разработки рекомендаций по определению индивидуального стиля деятельности борцов и формированию стратегий соревновательной деятельности.

В диссертационной работе приведено теоретическое обоснование определения стиля ведения схватки на основе психофизиологических особенностей борцов. Проведен анализ по определению психофизиологических различий между борцами различных стилей деятельности.

Определено, что борцам разных манер ведения поединка присущи определенные значения психофизиологических характеристик.

Для борцов стиль ведения поединка формируется за счет когнитивных функций, стрессоустойчивости, работоспособности и выносливости нервной системы. Для дзюдоистов стиль ведения поединка определяется нейродинамическими, когнитивными функциями и скоростью принятия решения.

Установлены различия между нейродинамическими, когнитивными характеристиками, когнитивно-деятельностными стилями спортсменов, а также мотивационными характеристиками борцов различных стилей. Разработаны регрессионные модели с учетом психофизиологических и мотивационных особенностей борцов различных манер ведения поединка и рекомендации по определению стиля деятельности на этапе специализированной базовой подготовки.

Установлено, что предпочтение стиля ведения поединка в борьбе определяется, прежде всего, особенностями высшей нервной деятельности.

Определены информативные психофизиологические показатели – для атакующего стиля это по нейродинамическим функциям: скорость зрительных реакций, выносливость нервной системы, баланс нервных процессов при высокой

точности; когнитивным функциям: эффективность восприятия и продуктивность переработки невербальной информации и процессов памяти. У борцов защитного стиля нейродинамические функции: выносливость нервной системы, преобладание процессов возбуждения, на фоне высокого уровня переработки информации и когнитивных функций: скорости и эффективности восприятия зрительной информации и процессов памяти. У борцов комбинированного стиля нейродинамические функции: баланс в нервных процессах и скорость зрительных реакций и когнитивных функций: скорость, эффективность и продуктивность процессов памяти и мышления.

Ключевые слова: борцы высокой квалификации, индивидуальный стиль, психофизиологические функции, нейродинамические характеристики, когнитивные функции, мотивационные характеристики.

Dakal N. A. Determination of personal styles of activity in wrestlers for account of psychophysiological. – On the rights of manuscript.

The dissertation for a scientific degree of the Candidate of Sciences on Physical Education and Sports in specialty 24.00.01 – Olympic and professional sports. – National University of Physical Education and Sport of Ukraine, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2016.

The thesis is devoted to the study of peculiarities of individual styles of activities in elite wrestlers with account of psychophysiological characteristics.

The theoretical substantiation of determination of fight styles on the basis of psychophysiological peculiarities in wrestlers were presented in thesis. The analysis for determination of psychophysiological differences between wrestlers different styles of activities were carried out.

During work were found the differences between neurodynamics, cognitive characteristics, cognitive-activities styles of athletes of different styles of activities. Apart from, the motivational characteristics of wrestlers in of different styles of activities were studied. The regression models which account of psychophysiological and motivational peculiarities of wrestlers with different styles of fight and practically recommendations for determination of activities styles on the basical stage of preparation were elaborated.

Key words: elite wrestlers, individual style, psychophysiological functions, neurodynamic characteristics, cognitive functions, motivational characteristics.

Підписано до друку 20.03.2017 р. Формат 60х90/16.

Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100. Зам. 32.

«Видавництво “Науковий світ”»®

Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.

м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.

200-87-15, 050-525-88-77

E-mail: nsvit23@ukr.net

Сайт: nsvit.cc.ua